

قصه ماه

غلامعلی گرابی / زهراسادات حسینی

خرر سید

خر و خرپژوهی
در شعر فارسی

قصه ما به خرسید

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

-
- سرشناسه: ————— گرای، غلامعلی، ۱۳۴۷-
عنوان و نام پدیدآور: ————— قصه ما به خر رسید (خر و خرپرووی در شعر
فارسی) // به کوشش غلامعلی گرای، زهراسادات حسینی.
مشخصات نشر: ————— اصفهان: خاموش، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری: ————— ۲۱۲ ص: ۲۱/۵×۱۴/۵؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.
شابک: ————— ۹۷۸-۶۲۲-۶۹۴۲۴۷-۸
وضعیت فهرست نویسی: ————— فیبا
یادداشت: ————— کتابنامه: ص. ۲۱۲-۲۱۰.
عنوان دیگر: ————— خر و خرپرووی در شعر فارسی.
موضوع: ————— الاغها در ادبیات
Donkeys in literature ————— موضوع:
موضوع: ————— الاغها -- شعر
Donkeys -- Poetry ————— موضوع:
موضوع: ————— شعر فارسی -- مجموعه‌ها
Persian poetry -- Collections ————— موضوع:
موضوع: ————— شعر طنزآمیز -- مجموعه‌ها
Humorous poetry -- Collections ————— موضوع:
شناسه افزوده: ————— حسینی، زهراسادات، ۱۳۵۴-
رده بندی کنگره: ————— PIR۴۰۰۹
رده بندی دیویی: ————— ۸۵۰/۸۳۶۲
شماره کتابشناسی ملی: ————— ۷۳۲۹۷۷۲
-

قصه ما به خرسید

خرو خریژوهی در شعر فارسی

به کوشش:

غلامعلی گرایلی
زهرا سادات حسینی

دفتر چاپ و نشر

نشر خاموش

نام کتاب:	قصه ما به خرسید (خرو خریژوهی در شعر فارسی)
به کوشش:	غلامعلی گرایبی، زهراسادات حسینی
طرح جلد:	علی خفاجی
صفحه‌آرایی:	مجید شمس‌الدین
چاپ و صحافی:	نقطه
چاپ / شمارگان:	اول ۱۴۰۱ / ۵۰۰ نسخه
قیمت:	۷۵۰۰۰ تومان
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۶۹۴۲۴-۴۷-۸

تمامی حقوق این اثر برای نشر خاموش محفوظ است.

ارتباط با نشر خاموش: ۰۹۱۲۰۱۷۸۱۹۴ / ۰۹۱۳۱۷۸۱۹۲۰

www.khamooshbook.com | @khamooshbook | www.khamooshbook.ir

میدان کاج، بلوار سعادت‌آباد، کوچه هشتم (یعقوبی)،

بعد از چهارراه اول، پلاک ۵، طبقه اول، واحد ۲

هرگونه کپی‌برداری، برداشت و اقتباس از تمام یا قسمتی از
این اثر، منوط به اجازه کتبی ناشر می‌باشد

مرکز پخش: پخش ققنوس، میدان انقلاب، خیابان منیری جوادید (اردیبهشت)، بن بست مبین، شماره ۴
تلفن: ۶۶۴۰۸۶۴۰ / ۶۶۴۶۰۰۹۹

مرکز پخش: پخش چشمه: بلوار دماوند، بعد از سه راه تهران پارس بلوار اتحاد، اتحاد ۱۱، پلاک ۸
تلفن: ۷۷۷۸۸۵۰۲ / ۷۷۱۴۴۸۰۸ / ۷۷۱۴۴۸۲۱

مرکز پخش: پخش پیام امروز: خیابان فخرآزادی، خیابان لبافی‌نژاد، پلاک ۲۰۰، طبقه اول
تلفن: ۶۶۴۹۱۸۸۷ / ۶۶۴۸۶۵۳۵

فروشگاه: کتابفروشی توس. خیابان انقلاب، نبش خیابان دانشگاه. پلاک ۱۷۸

تلفن: ۶۶۴۶۱۰۰۷

فهرست

مقدمه	۱۵
-------	----

فصل اول

پیشینه خرپژوهی و خرنامه نویسی	۱۹
-------------------------------	----

طنز در اصطلاح ادبی	۲۱
--------------------	----

طنز از نظر لغوی	۲۲
-----------------	----

خرپژوهی یا خرنامه نویسی	۲۲
-------------------------	----

انواع خرهای اهلی	۲۴
------------------	----

تغذیه خر	۲۴
----------	----

اقتصاد خر	۲۴
-----------	----

الف) دارواز پوست خر	۲۵
---------------------	----

ب) گوشت خر	۲۶
------------	----

پ) شیر خر	۲۶
-----------	----

ت) پنیر خر	۲۷
------------	----

ث) روغن خر	۲۷
------------	----

ج) سرگین خر	۲۷
-------------	----

چ) قیمت خر	۲۷
------------	----

ح) خر جنگی	۲۸
------------	----

خ) سیاست خری	۲۹
--------------	----

خر یا الاغ قبرسی	۲۹
------------------	----

خرهای قبرسی در ایران	۲۹
----------------------	----

۳۰	مزارع پرورشی خرد ایران.....
۳۰	قوانین خنده دار خر.....
۳۱	دانستنی های جالب درباره خرها.....
۳۴	چرا نماد حزب جمهوری خواه و دمکرات آمریکا، فیل والاغ است؟.....
۳۵	روابط اجتماعی خران.....
۳۶	خرد زبان پارسی.....
۳۷	مفاهیم کنایی و تمثیلی خر.....

فصل دوم

۴۷	خرپژوهی در شعر کلاسیک.....
۴۸	رودکی سمرقندی.....
۴۸	فردوسی توسی.....
۴۹	ابوعلی سینا.....
۴۹	خرباش:
۴۹	باباطاهر همدانی.....
۴۹	خرلنگ:
۴۹	ناصر خسرو قبادیانی.....
۴۹	خری خیره مده: ۴۹ جملگی خرنده: ۴۹ خرک لنگ: ۴۹
۵۰	خیام نیشابوری.....
۵۰	مُشتی خر:
۵۰	سنایی غزنوی.....
۵۰	بدان که خری: ۵۰ خر طناز: ۵۰ تو خر را از گاو نشناسی؟: ۵۱ عیسی و خرش: ۵۱ خرو اسرار خدا: ۵۱
۵۱	سوزنی سمرقندی.....
۵۱	خرگم گشته: ۵۱ مردم خر: ۵۱ خراباد و خیرآباد: ۵۲ فلسفه: ۵۲ سوزنی در هجو خُمخانه گوید: ۵۳ خر بدبخت: ۵۳ هجو خر برای ثواب: ۵۳ خرنامه تو: ۵۴
۵۴	انوری ابیوردی.....
۵۴	خرگیری:
۵۴	خاقانی شروانی.....
۵۵	بهر حمالی: ۵۵ خر مصری: ۵۵
۵۵	نظامی گنجوی.....
۵۵	اُشُلُم کردن: ۵۵ حق طلبی از خر: ۵۵

- عطار نیشابوری ۵۵
- خرگم کرده: ۵۶ | فرقی گاو و خر نمی دانی؟! ۵۶ | مغز خر خورده‌اید: ۵۷ | بار آبگینه: ۵۷ | حکایت باد رها کردن خر شیخ: ۵۷ | خرکی با تلاش اسب می شود؟: ۵۸ | خر عاریتی: ۵۸
- کمال الدین اسماعیل اصفهانی ۵۸
- مغز خر: ۵۸ | لاشه خر: ۵۹
- مولوی بلخی ۵۹
- خر برفت و خر برفت: ۵۹ | حکایت دیدن خر هیزم فروش: ۶۰ | خر همی گیرند: ۶۱ | خر بنده: ۶۲ | گاؤز و خر: ۶۲ | ناپسندیدن روباه: ۶۳ | جواب گفتن خر، روباه را: ۶۳ | جواب گفتن خر، روباه را: ۶۳ | جواب گفتن خر، روباه را: ۶۴ | جواب دادن روبه، خر را: ۶۴ | جواب گفتن خر، روباه را که توکل بهترین کسب هاست: ۶۴ | بردن روبه، خر را پیش شیر: ۶۵ | دوم بار آمدن روبه بر آن خر گریخته: ۶۶ | جواب گفتن روباه، خر را: ۶۶ | غالب شدن مکر روبه به استعصام خر: ۶۷ | صید کردن شیر آن خر را: ۶۸ | خار و دُم خر: ۶۸ | بوسه به دُم خر: ۶۹ | کو خر من؟! ۶۹
- سعدی شیرازی ۶۹
- خران بار بردار: ۶۹ | بیاموز از بهایم: ۶۹ | بنی آدمی، خر نه‌ای: ۷۰ | دفع چشم ید: ۷۰ | خر عیسی: ۷۰ | حکایت پادشاه غور با روستایی: ۷۰ | نوای عرب: ۷۳ | آواز خر: ۷۳ | آدم خر: ۷۳ | خر نابکار: ۷۴ | از طویله‌ای خر به: ۷۴ | خر دجال: ۷۴ | خر و باز: ۷۴ | خربی تمیز: ۷۴ | خر، خراست: ۷۴ | اگر خر شاخ داشت؟! ۷۴
- فخرالدین عراقی ۷۴
- بیار افساز: ۷۵
- همام تبریزی ۷۶
- خرد و مرغزار: ۷۶
- امیر خسرو دهلوی ۷۷
- پالان دیا: ۷۷ | جل دیا: ۷۷ | خراست: ۷۷ | حماری بزرگ: ۷۷
- اوحدی مراغه‌ای اصفهانی ۷۷
- خاک خاموشی: ۷۷
- ابن یمن فریومدی ۷۷
- خر عیسی مریم: ۷۸
- شیخ محمود شبستری ۷۸
- خری را پیشوا کردی: ۷۸
- سیف الدین محمد فرغانی ۷۸
- خر پیشکار: ۷۸ | پیل را خر شمر: ۷۹
- حافظ شیرازی ۷۹

نودولتان: ۷۹ | گوش به هر خرنمی کنم: ۷۹

لطف الله نیشابوری ۷۹

کم از خر: ۷۹

عبدالرحمان جامی ۸۰

افسانه عاشقی: ۸۰ | شیخ تراشان و شیخ فروشان: ۸۰ | خرک خطاکار: ۸۰

مجدالدین قاسمی خوافی ۸۱

مرکبی جوان: ۸۱

میر محمد زمان مشهدی ۸۱

عرعر خر: ۸۱

وحشی بافقی ۸۱

داشت یکی لاشه خر: ۸۱

میر عبدالحق ۸۲

اگر خرنمی بود: ۸۲

زمانی یزدی ۸۲

شب چراغ: ۸۲

میرزا مقیم جوهری تبریزی ۸۳

دارم خرکی: ۸۳

شهاب ترشیزی ۸۳

هجو یا مدح: ۸۳ | خر کلانتر: ۸۳ | وادی هجو: ۸۳ | خر شکور: ۸۴

یغمای جندقی ۸۴

خر صالحان: ۸۴ | وای چه خری!: ۸۴

فواد کرمانی ۸۵

خر ما کتاب هم بارش نیست: ۸۵

فتح الله خان شیبانی ۸۵

هم آخور با خران: ۸۵

شوریده شیرازی ۸۵

خرکی شاه خران: ۸۵

میرزا علیرضا جاوید همدانی ۸۷

آخور خران: ۸۷

ادیب الممالک فراهانی ۸۷

خرمردن: ۸۷ کوزه خرامد، الاغ رفت: ۸۷ جرم الاغ مسکین: ۸۷
سید اشرف‌الدین حسینی ۸۸
خرهمان خراست: ۸۸ تازیانه: ۸۸ فرق میان خرو آمد: ۸۸ عرعری خز: ۸۹
ایرج میرزا ۸۹
خر عیسی: ۸۹ خران داخلی: ۸۹ آرزوی خردم بریده: ۹۰ خرو غرب: ۹۰
عارف قزوینی ۹۱
خاص و عام خرنند: ۹۱
سید جعفر موسوی خاکشیر ۹۱
پلی خرگیری: ۹۱ خرگیری: ۹۱ کارهای بچگی: ۹۱
حسین ادیب السلطنه سمعی ۹۱
نعره‌های خری: ۹۲

فصل سوم

خرپژوهی در شعر معاصر و تشکیل حزب خران ۹۳
تشکیل حزب خران: ۹۴ «دنیا به زیر شوم ماست»: ۹۴ اساس نامه حزب خران: ۹۴ اولین اعضای حزب خران: ۹۶ سند خربت کاکا توفیق: ۹۶ سرود حزب خران: ۹۶ سرود حزبی: ۹۶ پس: ۹۷ پند خران: ۹۷ حاشیه‌ای بر سند خربت کاکا: ۹۸ جواب کاکا: ۹۹ انترناسیونالیسم خران: ۹۹
حزب فراگیر خران ۹۹
حزب نیرومند خران: ۱۰۰ جواب کمیتۀ خرگیری: ۱۰۰
حسین توفیق ۱۰۰
چراغ و الاغ: ۱۰۱
ادیب پیشاوری ۱۰۱
گوشی خز: ۱۰۱ خراندر و حل: ۱۰۱
محمدتقی بهار ۱۰۱
محشر خز: ۱۰۲ فتنه‌های آشکار: ۱۰۲ خیل خران: ۱۰۲ پادشاه خران: ۱۰۳
میرزاده عشقی ۱۰۴
روزِ خر خری: ۱۰۴ خرتو خز: ۱۰۴ باور مکن: ۱۰۴
نیما یوشیج ۱۰۵
عمور جب: ۱۰۵ خربت: ۱۰۵
رشید یاسمی ۱۰۶
خرو بلبل: ۱۰۶

- ۱۰۶..... غلامرضا روحانی
 خرت به چند است: ۱۰۷ | مرگِ خر: ۱۰۷ | خرتو خر: ۱۰۸
- ۱۰۸..... حبیب یغمایی
 دوستی از خربه‌ترندیدم: ۱۰۸
- ۱۰۹..... سید محمدحسین شهریار تبریزی
 خرتویی یا من: ۱۰۹ | خرت به چند: ۱۱۱
- ۱۱۱..... ابوتراب جلی
 دریغ از روزگار خرسواری: ۱۱۱
- ۱۱۲..... ابوالقاسم حالت
 بیچاره الاغ: ۱۱۲ | خریت: ۱۱۲ | خریتِ خر: ۱۱۲ | خویشاوندانِ الاغ: ۱۱۳
- ۱۱۴..... احمد گلچین معانی
 خر بیمار و سگ بی‌کار: ۱۱۴ | آدم حسابی: ۱۱۴
- ۱۱۴..... احمد علی رجایی بخارایی
 غبطه: ۱۱۵
- ۱۱۵..... عباس یمینی شریف
 دزدِ خر: ۱۱۵ | خر: ۱۱۶
- ۱۱۶..... محمد خرمشاهی
 گل پشت و رو ندارد: ۱۱۶ | نقیضه‌ای بر شعر حافظ: ۱۱۶ | یک غزلِ خرکی: ۱۱۶ | من خر نمی‌شوم: ۱۱۷
- ۱۱۷..... اسفندیار کاویان جهرمی
 خرتو خر!: ۱۱۷
- ۱۱۷..... مهدی سهیلی
 عمده خرا: ۱۱۷ | حیف، یک خرده خری!: ۱۱۸
- ۱۱۸..... خسرو شاهانی
 بیچاره الاغ: ۱۱۸
- ۱۱۹..... دکتر مظاهر مصفا
 بودم عجب الاغی: ۱۱۹
- ۱۱۹..... حسن شعبانی
 خرِ خران!: ۱۱۹
- ۱۲۰..... محمد علی گویا
 مناظره و انت و خر: ۱۲۱

- شهریار یاربخت ۱۲۱
تسلیت: ۱۲۱
- دکتر علی محمد حق شناس ۱۲۲
از آدم بودن: ۱۲۲
- منوچهر احترامی ۱۲۲
کوه الاغ کد خدا: ۱۲۲
- بهاء الدین خرمشاهی ۱۲۳
مغز خر: ۱۲۳
- عمران صلاحی ۱۲۳
قرائت جدید از حکایت قدیم: ۱۲۳ | نتیجه اخلاقی: ۱۲۴ | حکایت خرد در پوست شیر: ۱۲۴ | حکایت گرگ و خریمار: ۱۲۴ | حکایت خرو میمون و موش کور: ۱۲۵ | حکایت خر و بُت: ۱۲۵ | حکایت دهقان و خر: ۱۲۶ | حکایت شیرو خر: ۱۲۶ | حکایت اسب و خر: ۱۲۶ | حکایت خرو شتر: ۱۲۷ | جوابیه حکایت خرو شتر: ۱۲۷ | حکایت خرو خواجه بی رحم: ۱۲۸
- رضی هیرمندی ۱۲۸
باز هم حکایت خرو شتر: ۱۲۸
- نصیر احمد نشاط ۱۲۸
خر نیستم: ۱۲۹ | در حرمان خربت: ۱۲۹
- اکبر اکسیر ۱۳۰
موضوع انشا: ۱۳۰
- محمد جاوید ۱۳۰
خرنامه: ۱۳۱
- سید محمد رضا عالی پیام ۱۳۱
داماد آدم: ۱۳۱ | خر مش رجب: ۱۳۱ | ماجرای خر ملانصرالدین: ۱۳۲ | دوبیتی های خری: ۱۳۳ | اکور و کرو لال: ۱۳۳
- ناصر فیض ۱۳۴
افسار پیدا می شود: ۱۳۴ | بعضی یا وقتی که خیلی خرمی شن: ۱۳۴
- رحیم رسولی ۱۳۶
شرط بلاغ: ۱۳۶
- اسماعیل امینی ۱۳۶
خرها و اسب ها: ۱۳۶ | مناظره خرو خودرو: ۱۳۷

- جواد فرج پور..... ۱۳۸
میخ طویل: ۱۳۸ | زبان خرم: ۱۳۹
- سعیده موسوی زاده..... ۱۳۹
لگدپرائی: ۱۳۹
- محمد رضا کاتب..... ۱۳۹
مقام خران: ۱۳۹
- همایون علی دوستی..... ۱۴۰
عاق والدین: ۱۴۰
- علی اکبر عباسی..... ۱۴۰
خر برفت: ۱۴۰
- فیروز بشیری..... ۱۴۱
مناظره با جناب خرم: ۱۴۲
- علی گودرزی..... ۱۴۲
خران با خریت عجین: ۱۴۳
- مهدی بخشی..... ۱۴۴
روزگار خرسواری: ۱۴۴
- ابوالفضل زرویی نصرآباد..... ۱۴۵
حکایت! (اندگی از خربگو): ۱۴۵
- علیرضا رضائی..... ۱۴۶
خرسواران: ۱۴۶ | دروغ خرم: ۱۴۷ | گریختن از خران: ۱۴۷ | بهتر از نیسان: ۱۴۷ | زندانی روزگار:
۱۴۷ | خرم از همه خرها سربود: ۱۴۷ | خر آلوده: ۱۴۷
- محمد رضا صادقی..... ۱۴۷
عجب خری بود!: ۱۴۸
- سعید سلیمان پور..... ۱۴۸
خردر جردن: ۱۴۸ | خرنامه!: ۱۵۰ | عاشق خرم!: ۱۵۱ | نفایس النقایض!: ۱۵۱
- حسین گلچین..... ۱۵۱
به خربسته: ۱۵۱
- خلیل جوادی..... ۱۵۲
خری سوار مردم نشود!: ۱۵۲
- علیرضا رضایی..... ۱۵۲
عروسی با خرواسب و...: ۱۵۲

- شروین سلیمانی ۱۵۲
 وصیتِ خر: ۱۵۲ | به درد نخورها: ۱۵۳ | کشتی نوح: ۱۵۳ | الاغ‌های بی خبر: ۱۵۴
 احمد آوازه ۱۵۵
 خر مرده: ۱۵۵ | عجب کوزه خری: ۱۵۶
 حسین مهربانی ۱۵۶
 گفت وگویی شترو خر: ۱۵۶
 مسلم حسن شاهی ۱۵۷
 خر آدم نما: ۱۵۷ | پالان خر: ۱۵۷
 عباس احمدی ۱۵۷
 خر خاکی: ۱۵۷
 امید مهدی نژاد ۱۵۸
 خارج قسمت: ۱۵۸
 عبدالله مقدمی ۱۵۸
 بی سر خر: ۱۵۸ | در ستایش خر: ۱۵۹
 علیرضا لبش ۱۶۰
 پارتی خران: ۱۶۰ | گلگاه: ۱۶۰ | خریدار شیطان: ۱۶۰ | خرپشته: ۱۶۰ | حرف حساب: ۱۶۱
 علیرضا احمدی ۱۶۱
 خر فروش مکن: ۱۶۱
 رضا احسان پور ۱۶۱
 شعر حافظ با مطلع زیر است: ۱۶۱ | نقیضه شعر حافظ: ۱۶۱
 رضا زارعی ۱۶۲
 خرکده: ۱۶۲ | خر باهوش: ۱۶۳
 امیرحسین خوشحال ۱۶۳
 خری میان گاوها: ۱۶۳
 فاضل ترکمن ۱۶۴
 حکایت الاغ هنرمند: ۱۶۴
 روح الله احمدی ۱۶۴
 خریت: ۱۶۴ | خرپرو: ۱۶۶
 سید امیر سادات موسوی ۱۶۶
 خر خارجی: ۱۶۶

- میثم داودی..... ۱۶۶
سیخ نامه: ۱۶۶
مهدی خداپرست..... ۱۶۷
خریت نکنید: ۱۶۷
زبیر واعظی..... ۱۶۷
«کزه خر»: ۱۶۷
ک - کدیور..... ۱۶۸
آریا خر: ۱۶۸
پویا جوادی..... ۱۶۸
«خرِ مَش کَرَم»: ۱۶۸
محمد قلی نسب..... ۱۶۹
نقیضه: ۱۶۹
مهدی منصفی..... ۱۷۰
خری نیست: ۱۷۰
وحید کمال..... ۱۷۰
گوپرخران: ۱۷۰
خرنامه های بدون شاعر..... ۱۷۱
الاغیه...: ۱۷۱ | بجای بهاریه !!: ۱۷۱ | ازدواج از دیدگاه یک خر !!: ۱۷۱ | خری و خر خری: ۱۷۱
| خر عاشق: ۱۷۱ | دوبیتی خری طنزآمیز: ۱۷۲ | ازدواج خر: ۱۷۲ | مناجات پایان کتاب: ۱۷۳
کتاب نامه..... ۱۷۴

به نام آنکه خرا را آفت آموخت

خر بر آن آدمی شرف دارد
که دل مردمان بیازارد
سعدی

مقدمه

انسان گاهی اوقات به طور ناگهانی میان واقعیت‌ها و ناسازگاری موجود میانه وضع پدیده‌ها در ظاهر و باطن و بین آنچه هست و آنچه انتظار آن را دارد تناقض می‌بیند و به خنده می‌افتد از مشاهده ناسازگاری و عدم تجانس متعجب می‌شود و می‌خندد و در همین مفهوم ارسطو در تعریف خنده گفته: خنده نتیجه تعجب است و شوپنهاور گفته: هریبانی که در او ناسازگاری باشد خنده‌انگیز است، پس با مشاهده یا شنیدن دو عنصر ناسازگار، انسان به تعجب و به تبع آن به خنده می‌افتد این خنده معمولاً با احساسی تفوق و برتری در رفتار و گفتار و اندیشه نسبت به فرد یا رویدادی همراه است که انسان خود را در مرتبه‌ای بالاتر از موضوعات خنده می‌بیند و این تحقیر و استهزا را خنده بیان می‌کند و این خنده تحقیرآمیز می‌تواند اصلاح را در پی داشته باشد و هدف خنده تحقیرآمیز نمایاندن راستی‌ها و کجی‌ها از طریق نهیب زدن برد یافت‌کننده توهین است؛ یا خنده و اهانت بر کسانی است که وجودشان اهانت به انسانیت است. البته هر خنده‌ای تحقیرآمیز و اهانت نیست و خنده همدردی، خنده شادی، شرم، تعجب، تمسخر و غیره از نمونه‌های گوناگون آن است.

در انواع ادبی زبان فارسی از نظر محتوا اصطلاح هجو، هزل، طنز، فکاهی، لطیفه و غیره که گاه با شوخی و خوشمزگی و گاه تفریح و انبساط خاطر و گاه تمسخر و جد همراه است،

ایجاد خنده و تبسم می‌کند که هر یک از این خنده‌ها، پیام‌هایی فردی و اجتماعی همراه دارند به طوری که خنده و تبسم طنز با شکل‌های گوناگون چه از لحاظ مضمون و محتوا و چه از لحاظ شکل و قالب در آثار اغلب شاعران به ویژه آنان که به انتقاد از نابسامانی‌ها و مفاسد اجتماعی و بی‌عدالتی‌ها و غیره پرداخته‌اند، دیده می‌شود.

یکی از شیوه‌های رایج در طنز تشبیه به حیوانات است بیشتر نویسندگان و شاعران برای بیان مقاصد خود از جهان جانوران و صفات و حرکات آن‌ها سود جستند و این امر دوعلت عمده داشت: یکی اینکه با گفتار صریح یا بدگویی و ریشخند مستقیم بزرگان و فرمانروایان و قربانیان خود را کاری ناممکن می‌دیدند. دوم اینکه آنان با تشبیه کردن قربانیان خود به حیوانات که جز خوردن و زیستن و خوابیدن و بچه آوردن کاری نمی‌توانند؛ آنها را از آسمان رفعت و شأن خیالی خودشان فرو می‌کشیدند و بالحن انتقادی و طنزآمیز فضایل انسانی و کمالات روحانی را به خاطر اعمال و رفتارشان از انسان می‌گرفتند و در مقابل به خاطر صفات نفسانی و حیوانی برجسته که در رجال و بزرگان می‌دیدند آنها را به حیوانی که در آن صفت سرآمد بودند تشبیه می‌کردند. مثلاً تن پروری و تنبلی آنان را به خوک و مکاری و حيله‌گری آنان را به روباه و حماقت را به خرس و درندگی را به گرگ و کم عقلی و کودنی را به «خر» تشبیه می‌کردند.

کلمه «خر» در متون پهلوی به صورت «xar» خرمورد استفاده قرار گرفته است در لغت به معنی بزرگ، قوی، رئیس و غیره نیز آمده است. در زبان فارسی ترکیبات بسیاری با این واژه ساخته شده که از آن جمله است: خربنده، خرمگس، خرچنگ، خرמוש، خرگوش، خرمهره، خرپشت، خرتوت و غیره.

خر در ادبیات عامیانه جهان سمبولی از بلاهت، کودنی و کانایی است و به همین دلیل در طول تاریخ دست‌مایه بسیاری از شاعران، طنزپردازان و نویسندگان قرار گرفته است.

ادبیات فارسی مشحون از ترکیبات جالب، امثال و کنایات نمکی و شیرینی نیز که در آن واژه خربار برای مقاصد مختلف ادبی به کار رفته است ترکیباتی همچون: از خرافت‌دان، بار بر خرنه‌دان، بر خر خود سوار شدن، پل خرگیری، خر نرینه، سرخر شدن و غیره.

خرپژوهی در شعر طنز فارسی یکی از زمینه‌های طنز بود که بایستی به جد مورد تحقیق و پژوهش قرار می‌گرفت. مؤلفان این اثر سعی نموده‌اند با بررسی بیشتر کتاب‌های طنز فارسی، نمونه‌های طنز و فکاهی خرنامه‌ها و خرسروده‌ها را جمع‌آوری کنند و در قالب یک کتاب مستقل معرفی کنند. مسلماً این چنین نمونه‌هایی در نثر فارسی نیز فراوان است اگر عمری

باشد در کتابی دیگر به این موضوع نیز خواهیم پرداخت.

این کتاب در سه فصل تدوین شده است:

فصل اول: پیشینه خربزه‌های و خرنامه نویسی.

فصل دوم: خربزه‌های در اشعار طنز شاعران از قرن چهارم تا پایان مشروطه.

فصل سوم: خربزه‌های در اشعار شاعران طنزپرداز معاصر و تشکیل حزب خرن.

«و توفیق از اوست»

غلامعلی گرایبی

زهراسادات حسینی

فصل اول

پیشینه خریزوهی و خرنامه نویسی

در میان متون کهن منظوم و منشوری توان دربارهٔ درازگوش نمونه‌های فراوانی از حکایات و مطالب جُست که در قالبی طنزآمیز نوشته شده‌اند اما مشحون از نکات اخلاقی و ادبی‌اند.

در ادبیات فارسی از روزگاران کهن تا به امروز آثار مستقل و مشتملی از کتاب گرفته تا مقاله دربارهٔ خرو و لطایف مربوط به آن نوشته شده است که بررسی زوایای گوناگون آن از حوصلهٔ این نوشتار خارج است. کتاب‌هایی که در این زمینه تألیف شده‌اند عبارتند از:

۱. الحماریه یا خرنامه، محمد حسین جمال مصری، ترجمهٔ امین الدوله علی بن مجد الملک محمد در سال ۱۳۰۳ شمسی به صورت سنگی در تهران به چاپ رسیده است.

۲. منطق الحمار یا خرنامه از اعتماد السلطنه محمد حسن خان مراقی سال ۱۳۰۶ و ۱۳۳۲ شمسی چاپ تهران.

۳. دوره دورهٔ خرسواری، ابوالقاسم حالت، سال ۱۳۶۲ شمسی، گوتنبرگ، تهران.

۴. خری که مدال گرفت، عزیزنشین، ترجمهٔ رضا همراه، سال ۱۳۶۲ شمسی، ارغوان، تهران.

۵. خرما از کوزه‌گی دُم نداشت، محمد شعبانی، سال ۱۳۶۳ شمسی، تهران.

۶. شناسنامهٔ خر یا پندنامه، حیدر انصاری نجف‌آبادی، سال ۱۳۶۳ شمسی، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، تهران.

۷. خر مُرده، عزیزنشین، ترجمهٔ اصغر دانشور، سال ۱۳۶۴ شمسی، تلاش، تبریز.

۸. خر صدر اعظم از عزیزنشین با ترجمهٔ ناصر احمدی نیا، سال ۱۳۷۱ شمسی، انتشارات آشنا و نشرینا، تهران.

۹. خرشناسی تطبیقی، فرزاد ابراهیمی، سال ۱۳۷۲ شمسی، چاپ اول، نشر باران،

استکهلم سوئد.

۱۰. شناسنامه خر، مهندس سید ابراهیم بوی افزار، سال ۱۳۷۳ شمسی، کاوشگر، تهران.

۱۱. خرنامه، محمد حسن خان اعتمادالسلطنه، به کوشش علی دهباشی، چاپ اول، کتاب پنجره، تهران.

۱۲. خر حیوان نجیبی است، علی اوجبی، سال ۱۳۹۴ شمسی، چاپ اول، وایا، تهران.

۱۳. حمارنامه یا الحمار یحمل أسفارا، ترجمه به فارسی عبدالحسین میرزا بن مؤیدالدوله طهماسب میرزا، چاپ ۱۳۹۵ شمسی، (براساس چاپ سنگی سال ۱۳۰۶ قمری)، نشر مجمع ذخائر اسلامی، قم.

۱۴. تاریخچه خرکداری، گاری داری و درشگه سواری در قم، مهدی عباسی، سال ۱۳۹۷ شمسی، ناشر مؤلف، قم.

۱۵. خرستان ۱ و ۲، لوریس چکناوریان، چاپ اول، ۱۳۹۹ شمسی، صدای معاصر، تهران.

طنز یکی از فروع ادبیات انتقادی و اجتماعی است که در ادبیات کهن فارسی، به عنوان نوع ادبی مستقل شناخته نشده و حدود مشخصی با دیگر مضامین انتقادی و خنده آمیز چون هجو، هزل و مطایبه نداشته است در ذیل ضمن ارائه تعریف و تحلیل طنز و فروع آن به جلوه ها و شگردهای شکل گیری طنز اشاره شده است.

در انواع ادبی زبان فارسی از نظر محتوا، اصطلاح هجو و فروع آن چون هزل، فکاهه، طنز و لطیفه و... که گاه با شوخی و خوشمزگی و گاه تفریح و انبساط خاطر و گاه تمسخر و جد همراه است ایجاد خنده و تبسم می کند که هریک از این خنده ها پیام هایی فردی و اجتماعی همراه دارند و این در آثار اغلب شاعران، به ویژه آنان که به انتقاد از نابسامانی ها، مفاسد اجتماعی و بی عدالتی ها... پرداخته اند دیده می شود.

طنز در اصطلاح ادبی

در ادبیات کهن ایران، طنز به عنوان نوع ادبی مستقل شناخته نشده است و مرز مشخصی با دیگر مضامین انتقادی و خنده آمیز چون هجو و غیره نداشت و از واژه طنز هم اغلب معنی لغوی آن یعنی تمسخر کردن، طعنه زدن مد نظر شاعران و نویسندگان بوده است، ولی در معنی امروزی که جنبه انتقاد غیر مستقیم اجتماعی با چاشنی خنده که بعد تعلیمی و اصلاح طلبی و آموزدگی آن مراد است از واژه satire اروپایی که ریشه یونانی

دارد اخذ شده است که در آن نویسنده یا شاعر با بزرگ نمایی و نمایان تر جلوه دادن جهات زشت و منفی و معایب و نواقص پدیده‌ها و روابط حاکم در حیات اجتماعی، در صدد تذکر، اصلاح و رفع آنها برمی‌آید که در ادبیات فارسی در سده اخیر جایگاهی مناسب برای خود باز کرده است و اوج و پیرنگی آن را می‌توان در دوره معاصر دید.

طنز از نظر لغوی

افسوس کردن، مسخره کردن، طعنه زدن، سرزنش کردن، تمسخر کردن، در حال ناز و کرشمه کردن. (فرهنگ معین)

طنز در ادب فارسی در چند معنی به کار رفته است:

الف) خاقانی طنز را به معنی «مسخره و طعنه زدن»:

زبون ترازمه سی روزهام مهی سی روز مرا با طنز چو خورشید خواند آن جوزا

ب) نظامی گنجوی طنز را به معنی «تقلید از سر تمسخر»:

سایه که نقیضه ساز مرد است در طنز گری گران نورد است

طنزی کند و ندارد آرم چون چشمش نیست کی بود شرم

پ) سعدی طنز را به معنی «دروغ و مسخره» به کار برده است:

دی گفت: سعدی! من از آن توام به طنز آن عشوه دروغ دگر باره بنگرید

خرپروهی یا خرنامه نویسی

خر، الاغ یا دراز گوش، جانوری اهلی از خانواده اسبیان است. خر وحشی آفریقایی جد وحشی خرهای اهلی است. این حیوان حدود ۵۰۰۰ سال پیش در مصر یا بین النهرین اهلی شد. خراز گروه پستانداران سُم داری است که سُم آنها بی شکاف است. دست و پای این حیوان نسبتاً باریک و بلند و سُم آن کوچک و موی آن معمولاً خاکستری است و خط پشت این حیوان با باند دیگری متقاطع می‌شود و در روی شانه‌های وی چلیپایی تشکیل می‌دهد.

گوش‌های خردار و سُم آن باریک است و بر سر آن یک دسته موقر دارد. زنان این حیوان غالباً دارای بانندی رنگی باریک و خط دار است، ولی با این همه رنگ خرها مختلف و هر خرا چون اسب دوازده دندان آسیا و شش دندان پیشین و دو انیاب بهر فک است. طول عمر این حیوان بین سی تا چهل سال است، ولی سن متوسط آن از ۱۵ تا ۱۸

سال تجاوز نمی‌کند. دوره خُردی خر معمولاً سه تا چهار سال و دندان‌های آن بسیار شبیه به دندان‌های اسب و یکی از وسایل تشخیص سن آن است.

دوره بارداری خر ماده ۳۶۴ روز است و پس از این مدت، خر ماده کُزه خری بوجود می‌آورد. این حیوان بر اثر درازی پشت و مقاومت و قناعت و سلامتی خود بارهای سنگین حمل می‌کند. خر ماده گرچه از حیث قدرت ضعیف‌تر از خر نر است، ولی چون قاطرکار می‌کند و بر اثر شیروکُزه (بچه) خود نفعی سرشار به صاحبان خود می‌رساند شیر خر ماده از حیث کیفیت بسیار شبیه به شیر زن آدمی است. دوره بلوغ و کاربری خر مدت زیادی از عمر او را می‌گیرد. یونانیان و ایرانیان از خردلشکرکشی‌ها و راه پیمایی‌های نظامی استفاده بسیار می‌کردند.

مصری‌ها چون شکل «تيفون» - خداوند شر- را به شکل خرمی دیدند، از خرتنفر داشتند. ولی بجز این مورد استثنایی، خر همواره در نزد ملل شرق محبوب و صاحبِ ارج و قیمت بوده است. در کتاب مقدس از خربارها صحبت رفته است. رومی‌ها در تربیت خر کوشا بودند و یک سناتور رومی دوهزار فرانک را در مقابل قیمت یک خرداد. انسان‌ها از این حیوان بیشتر برای بارکشی استفاده می‌کنند. در ایران قبلاً در روستاها خیلی خر پرورش داده می‌شد، اما الان جمعیت خرها در ایران در حال کم شدن است. جمعیت خران دنیا به بیش از ۴ میلیون رأس می‌رسد.

خر در فرهنگ عامیانه بسیاری از کشورها نماد حماقت و لجاجت است. یک خر میانه اندام حدود یک متر بلندی تا ناحیه شانه دارد، اما نژادهای گوناگون آن اندازه‌های متفاوتی دارند.

خرهای سیسیلی تنها ۶۱ سانتیمتر قد می‌کشند، در حالی که خرهای آمریکایی با بلندی ۱۶۷ سانتیمتر هم دیده شده‌اند. رنگ خرها از سفید تا خاکستری یا سیاه گوناگون است. خرها هر چند از اسب‌ها کند و تر هستند اما گام‌های استواری دارند و در کشیدن بارهای سنگین در راه‌های دشوار توانا هستند. قاطر حیوان دورگه‌ای است که از جفت‌گیری خر نر و اسب ماده زاده می‌شود و قدرت بارکشی آن بسیار بیشتر از خر و اسب است.